

О.О. КАНЦУРОВ, *к.е.н., доцент,
кафедра обліку, аналізу та аудиту в АПК,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Нагальна потреба у вирішенні поточних завдань практики бухгалтерського обліку зумовила дефіцит теоретичних розробок, особливо у напрямках удосконалення методології дослідження бухгалтерського обліку, як об'єкту пізнання, його об'єкту і предмету, як виду соціально-економічної діяльності, обґрунтування шляхів та наукового супроводження процесу реформування бухгалтерського обліку для забезпечення його адекватності економічному середовищу.

Питання удосконалення методології дослідження бухгалтерського обліку розглядались у роботах вітчизняних науковців проте залишається значне коло невіршених теоретико-методологічних проблем, пов'язаних з обмеженим застосуванням у досліджуваній діяльності сучасних методів розроблених і широко застосовуваних у суміжних наукових сферах. Зокрема при обранні методів дослідження не береться до уваги інституціональний аспект бухгалтерського обліку. Відтак у більшості сучасних досліджень у сфері бухгалтерського обліку поза увагою науковців лишається низка чинників, які мають соціальну природу і впливають на якість економічної інформації та об'єктивність отриманих знань, оскільки економічна інформація, розкрита у фінансовій звітності, формуються людьми, які мають власну модель поведінки, в основі якої не завжди економічна доцільність.

Як свідчить історія людства та наукової думки діяльність дослідників не завжди ґрунтується на суто наукових засадах, прикладами тому є схоластика Середньовіччя та ідеологічне протистояння соціалістичних і капіталістичних економічних теорій. Відповідно слід враховувати вплив ідеологічної кон'юнктури на отримані результати досліджень. Бухгалтерський облік не є ви-

ключенням. Так, проф. П.П. Німчинов зазначає: «У кожній суспільній формації панівний клас використовує облік, його технічні засоби і методи для закріплення і зміцнення свого політичного й економічного становища. Тому господарський облік є класовим» [1, с. 7].

Обізнаність у мотивації наукової діяльності, ідеологічній орієнтації дослідника та розуміння інтересу споживачів отриманих результатів в значній мірі визначає ставлення до об'єктивності нових знань чи запропонованих рекомендацій.

Враховання соціальних чинників, виникнення яких зумовлено можливістю обрання моделі поведінки особами, які є учасниками соціально-економічної діяльності, є важливим не тільки при оцінці досягнутих результатів, а насамперед, в процесі управління змінами та соціально-економічними об'єктами.

Формування економічної інформації про фінансовий стан і результати діяльності юридичних осіб також піддається впливу соціальних чинників, які на перший погляд знаходяться поза процесом бухгалтерського обліку. Проте якщо виходити з того, що прийняття управлінських рішень на основі інформації, сформованої в умовах коли інтереси і мотивації виконавців відрізняються від інтересу суб'єкта управління, може мати катастрофічні наслідки для об'єкта управління, то рівень загроз соціального характеру для економічної безпеки юридичної особи значно зростає.

Загрози суспільній стабільності зумовлюють потребу у наукових дослідженнях відносин, які склались між учасниками діяльності у сфері бухгалтерського обліку, що вимагає застосування міждисциплінарних методів дослідження.

Ж. Рішар розглядаючи характерні риси сучасного етапу розвитку бухгалтерського обліку відзначає: «З початку ХХ ст. бухгалтери знайшли в соціології засоби для розуміння суспільних сил, які визначають розвиток бухгалтерського обліку та формування його принципів. В більш загальній формі виникло розуміння комплексу проблем бухгалтерської практики. Але лише після 1960 року соціально-політична природа бухгалтерського обліку буде, врешті-решт, визнана в суспільстві» [2, с. 28].

Рушійною силою процесу удосконалення теоретичних засад бухгалтерського обліку є розвиток економічної теорії, суміжних наук, якими обґрунтовані нові методи досліджень соціально-економічних об'єктів, формування нових суспільних вимог до інформаційних ресурсів, взаємопроникнення культур і традицій, наукова, економічна і суспільна інтеграція.

Розширенням сфери досліджень бухгалтерського обліку забезпечується реалізація такого важливого завдання науки, як отримання нових знань, зокрема про природу, роль і місце бухгалтерського обліку у суспільстві, закономірності його розвитку, форми прояву тощо, що досягається, у тому числі, і через застосування нових методів пізнання.

В більшості сучасних досліджень у сфері бухгалтерського обліку він традиційно розглядається, в залежності від обраної концепції пізнання, або як інформаційна система, або як процес обробки даних про факти господарського життя у звітну інформацію [3, с. 27].

Відповідно процес та інформаційна система є одними із проявів бухгалтерського обліку як об'єкта дослідження. Тобто бухгалтерський облік як соціально-економічний об'єкт є єдиним, проте за певних умов та певним кутом зору дослідника він постає у вигляді процесу або інформаційної системи, все залежить від обраного предмету і концепції дослідження.

Але форми сприйняття дослідником бухгалтерського обліку не обмежуються лише вищезазначеними. Усталеним на сучасному етапі розвитку бухгалтерського обліку є науковий підхід за яким він розглядається як єдність двох пов'язаних і одночасно самостійних видів діяльності – науки і практики. Відповідно наука бухгалтерського обліку може вважатися третьою формою його прояву, як соціально-економічного об'єкту.

За інституціональною теорією бухгалтерський облік є самостійним соціально-економічним інститутом, який забезпечує регулювання діяльності суб'єктів економічних відносин у сфері формування економічної інформації з метою забезпечення її об'єктивності, високої якості, стандартизованості і доступності для заінтересованих користувачів.

Відповідно соціально-економічний інститут є ще однією формою прояву бухгалтерського обліку і відповідно формою сприйняття його дослідниками.

Особливість інституціоналізму полягає в тому, що економічні процеси та явища досліджуються через призму суспільної поведінки людини, з урахуванням обмежень, мотивацій, соціально-психологічних та інших чинників, які обумовлюють дії суб'єктів економічних відносин.

Інституціональний підхід до пізнання бухгалтерського обліку передбачає з одного боку охоплення науковими дослідженнями відносин, що складаються між особами, які приймають участь у процесі формування економічної інформації, регулювання їх поведінки, інтересів різних груп, які впливають на формування методології бухгалтерського обліку, механізм зміни регулюючих норм, виявлення закономірностей залежності якості економічної інформації від моделі регулювання діяльності у сфері бухгалтерського обліку та інших питань які виходять за межі традиційного предмету і методу бухгалтерського обліку.

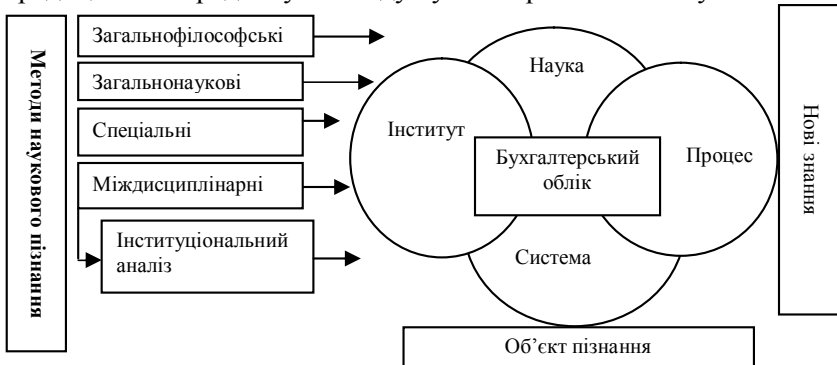

Рис. 1. Методи дослідження бухгалтерського обліку

З іншого боку це потребує застосування відповідних методів дослідження, які б забезпечили отримання нових науково обґрунтованих, об'єктивних і достовірних знань про бухгалтерський облік як соціально-економічний інститут.

В Україні дослідження у сфері інституціональної теорії є досить поширеними, про що свідчить значна кількість захищених

кандидатських та докторських дисертацій. Однак методологічний інструментарій інституціоналізму в теорії бухгалтерського обліку до останнього часу комплексно не застосовувався, у тому числі для комплексного і системного дослідження бухгалтерського обліку, як соціально-економічного об'єкту, а також визначення тенденцій його розвитку у економічному середовищі, незважаючи на обґрунтовану необхідність цього, доведена провідними науковцями [4, 5, 6].

Таким чином, бухгалтерський облік є цілісним соціально-економічним об'єктом пізнання, який може бути представлений в дослідженнях у формі процесу формування економічної інформації, інформаційної системи, науки та соціально-економічного інституту. Дослідження окремих форм представлення бухгалтерського обліку дозволяє виявити закономірності його розвитку, зовнішні і внутрішні зв'язки і відносини, які характерні для об'єкта в цілому, але можуть бути виявлені при поглибленому дослідженні із застосуванням міждисциплінарних методів.

Список використаних джерел

1. Німчинов П.П. Загальна теорія бухгалтерського обліку. – К.: Вища школа, 1977. – 240 с.
2. Ришар Ж. Бухгалтерский учет: теория и практика / Ж. Ришар; [пер. с фр. / под. ред. Я.В. Соколова]. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 160 с.
3. Малуґа Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: [монографія] / Н.М. Малуґа. – Житомир ЖДТУ, 2005. – 548 с.
4. Гудзинський О. Економічна теорія та реалізація її положень в механізмах розвитку АПК / О. Гудзинський, Г. Кірейцев, В. Савчук // Економічна теорія. – 2005. – № 2. – С. 80–95.
5. Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: [монографія] / Г.Г. Кірейцев. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 236 с.
6. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: [монографія] / В.М. Жук. - К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, 2009. - 648 с.